

Katona Jenő:

Egy régi beszélgetés Kodály Zoltánnal

Kodály Zoltán ez évben hatvan éves. Ebből az alkalomból közöljük az alant következő beszélgetést.

Hosszú háziköntésében, hullámos, fűrtös hajával mintha a Délsziget eposzí gyermekének testvérbátyja emelkednék föl előttem a zongorától. Messzenéző, kék szeméből a Vörösmarty képele szülte örök zsenyermek mosolyog, aki költőspíjába szedi a természet hangjait. Kodály Zoltán is így őrzi és magasztol

sítja föl a magyar föld, falu és történelem, az örök magyar lélek legmélyebb hangzait. Sok régi dalt „csuda hangmenettel” s önművészetét, amely nemzetünk lelkéből zeng ki, erőt adva, biztatva és jobb jövőre jogosítva. Valamikor a magyar zene adta vissza Széchenyinek hitét fajtánk jövőjében, így válik napjainkban fiatal magyar lelkek egyik legnagyobb erőforrásává és jövőre acélozó örömevé a *Psalmus Hungaricus* alkotójának művészte.

Zenei műveltségünk és a magyar népdal

— Minden művészváltásnál — kezdi szavait Kodály Zoltán — inkább volna szükség a zenei publikum szociográfiájára. Mert a mi közönségünk egészen kiszámíthatatlan és homokként kicsúszik kezünk közül, ha megakarjuk határozni. A zeneszerző úgy érzi magát vele szemben, mint a szónok, aki a sötétben szónokol s nem tudja, kinek? Miféle rétegek azok, akiknek nálunk lélekszerinti ügye a zene? Kik látogatják az Operát? Bérleti tudommal egyáltalán nem az arisztokraták s általában éppen a számbajövők között van egy réteg, amely hangversenyen is csak akkor jelenik meg, ha valami külföldi portentum föllepje folytán tízszeres helyarákat fizethet.

— A *Liszt-től Dohnányi-ig* (svélő, a *Kodály-Bartók-féle*, az ősi nép, valamint a népi zene szerinti felosztás korosztályokra bontáná zenei közönségünket, amelyről el lehet mondani, hogy képzőművészeti és zenei ízlésében időben megrekedt. Irodalmilag nagyon művelt, zenében nagyon elmaradt, ez a megállapítás különben nemcsak nálunk specifikus. A magyar irodalom íróiban

is antimuzikális, mint például a francia *Victor Hugo* korában volt, aki szerint a zörejek legkellemetlenebbike a zene. Nem helyes azonban audiliv, vizuális stb. típusokra osztani a nemzeteket, mert a századok folyása alatt a nemzet is változik.

— A magyar népzene reneszánszától alig várható zenei műveltségünk emelkedése, mert a nemzet nem akar ráeszmélni sajátjára. Van olyan nézet is, amely szerint a népdal nem több, mint a nemzet legműveletlenebb, legdurvább rétegének dala és annak is való. Tájékozatlanság ez, vagy az idegen lélek ösztönös tiltakozása? Pedig a falu őrizte meg, a sajátosan magáé mellet az is, amit felülről kapott. Régi költőink nem egy töredéke maradt meg a nép között, dallamukra többnyire nincs is más forrás, mint a népének. Amint hogy falun még ma is hallani a magyar nyelvnek olyan fordulatait, amelyeknek mását csak főuraink két-háromszáz év előtti leveleiben találjuk meg. Nem is olyan régen a magyar fő- és közrend nyelvében egy volt. Dalkincsünk is közös lehetett.

Párhuzamos-e újabb irodalmi és zenei fejlődésünk?

— A zene általában egy generációval elkésve csinálja meg azt a mozgalmat, amit a szellemi élet többi ága már befutott. Néha még egyáltalán nem csinálja meg, mert hiszen külön fejlődéstörvényei vannak. Ne is iparkodjunk ráprelesni a megelévő szellemtörténeti fázisokra a zenét, amely a maga külön útjait járja. Mégis Thalys „Vitézi énekek” című gyűjteményének van egy temperamentumos előszava, amely szerint a XVIII. század óta a magyar irodalom elhagyta a természetes fejlődés útját, s ezért vissza kell térnie a régi nyomokra. Hogy Adynál ez a tudat megvan, azt nemcsak kurucformájú versei bizonyítják. S ebben

a mélyebb népirreteg keresésében van meg analógiája a mi zenénknek. Míg azonban az irodalom népköltésig gyűjtése már rég be van takarítva, Erdélyi, Kriza, Arany László—Gyulai kiadványaival, addig még reánk ez a feladat is háru. De ennél alig képzelhető szebb kötelesség, mert úgy-e, minden nemzet azt tekinti klasszikus művészetének, amely a legtöbbet fejez ki a nemzet lelkéből a legtökéletesebb formákban. Kik szerint a mi zenei klasszikusaink? *Nincs más zenénk, amely a magyar lélekbe mélyebben világít bele ércnél maradandóbb formában, mint a magyar népdal. Ez a par excellence magyar klasszikus zene.*

Kiben találja meg az ősi és új magyar zene közönségét?

— A multban a magáramaradt közép- és alsóosztály megtette, amit folytonos élet-halálharca közben megtehetett, fönntartotta a régit. Később, amikor középosztályunk idegenné vált, hagyományaink őrzése a népre és a néppel közvetlenül érintkező rétegre maradt. Ma sincs igazán nagy olvasóközönsége Arany-nak, mert egységes, művelt középosztályunk nincs. A betelepülés sehol máshol nem úgy történt, ahogy nálunk, ahol a napoleoni háborúk és a szabadságharc után rögtön középosztályunk vándoroltak be idegenek. A középosztály máshol mindenhol az alsóbb rétegekből fejlődött. Nálunk ezt a fölfeláramlást mesterségesen megakadályozták.

— Az új magyar zene a magyar népből jön és idegen lélekhez érkezik. Azokhoz, akikhez szólna, nem is jut el. A formális értékeit megértők lelki adottságok folytán nem érzik magukénak. Majd egykor, a

felvidéki történeti lélek varázslatos hangulatával, ahol oly élő volt a magyar mult és oly igézetese a magyar századok. Elmondja Kodály Zoltán, hogy a zárt városka akkor még töretlenül egységes stílusú, ódon Főutcája milyen erős hatással volt rá, amikor naponta végigsétált az állomástól a gimnáziumig. Ő is csak később, könyvből, nagy fáradsággal tanult meg tótul, amikor a népdalgyűjtéshez erre szüksége volt.

— Gyermekkorom zenei miliője? A régi invalidus-templomban, ahol egykor Pázmány és Zrinyi imádkoztak, bizony sokáig német egyházi dallamokat énekelünk, amíg egy fiatal tanár meg nem zendítette a *Fölvitelt magas mennyországba* és a *Boldogasszony Anyánk* ősi énekeit. Nagybbr zenei élet volt a főtemplomban, ahová én vasárnaponként nagymisére jártam. Ebben az időben ugyan bizony már egy csomó hangszernek nem volt képviselője a zenekarban és a régi kották szétzüllve, gyűrve hevertek. Még élénken emlékszem, amikor a kórus csendjében egy hányódott, tört fagottot először vettem kézbe s próbálgatni kezdtem, hogy is szól-

Valami a népdalgyűjtésről, a Hány János szvitjéről és a gyermekkarokról

— Népdalgyűjtést akkor határoztam el, amikor átnéztem a meglévő gyűjteményeket. De hogy ezek mennyire szegényesek, azt csak kinn a faluban láttam.

— *Hány János szvitjét* ez, a magyar falu dala inspirálta. Én azt hiszem, a mese naív világában mozgó szövegének is nagyobb jelentősége van, mint általában vélik. Engem legalább nagyon meglepett az elpusztíthatatlan, örök magyar optimizmus kifejezője.

— A gyermekkarok gondolata — folytatja Kodály Zoltán és a hallgató lelkében visszhangzani kezd a „Rózsafa bimbója kihajlott az útra...” bűbájos melódiája — talán onnan származik, hogy én is ilyen gyermekek között nőttem föl falun. Itt, Budapesten a gyermekek ettől meg vannak fosztva. A nagyváros kövei között a gyermek nem énekel, sőt még egy énekhangot sem tud kiadni, holott falun régi énekkultúra van. Nem véletlen az sem, hogy művészetem tolmácsolásának egy részét gyermekajkakra bízom. Az iskolába csak a legjobb való — hirdetik a pedagógusok és sokszor bizony a legrosszabbat nyújtják. De meg ezek a gyermekkarok is egy szín a kép teljességéhez s azonfelül meggyőződésem, hogy a zenekultúra emelkedése, különösen nálunk, akik olyan keveset áldozhatunk zenére, a karkultúra.

— A Kodály-zenének egész iskolája van, de az igazi tehetségnek nem a kész stílust kell folytatni. Az még nem érték, hogy valaki népdalokon inspirálódik és a népdalok alapján még egész rossz zenét is lehet írni. A népdalokkal való foglalkozás azonban igazi tehetségnek kimondhatatlanul sokat nyújt, hiszen ők őrzik az ősi, eredeti, elfelejtet magyar lelket.

— A magyar ezer év előtt már régi keleti kultúrával került ide és hozott magával valami keleti humanizmust, ami az európai léleknek egy és más tekintetben idegen. Ez az ősi kultúra képesítette rá, hogy aránylag könnyen európaivá legyen s így a keresztény vallásra való áttérés sem volt számára olyan nagy dolog. Igaza van, a magyarság eltulajdoníthatatlan hivatása nem csupán az, hogy közvetítsen Kelet és Nyugat között, legjobbjainak nagy erőfeszítése nemcsak a nyugati kultúrával való szintézis meg-

hat ez a hangszer, hogyan is lehetett ebből egykor hangot előcsalogatni? Szimbólikus dolog volt ez: így kellett a magyar zenekultúrát is a mult tört darabjaiból életrekelteni. Primitív volt ez a zenekar, de én mégis nagyon hálásan gondolok a nagyszombati Főtemplomra. Hiszen az igazi zeneszerzőnél nem fontos az, mit hall, hanem egy bizonyos formális készség elsajátítása, amit ezután úgy is ő tölt ki tartalommal. Nem is sajnálom ezért, hogy nem a teljesen német zenekultúrájú Budapestben vagy Bécsben nevelődtem.

— Amikor maturáltam, az Eötvös-kollégiumba kerültem magyarnémetszakos tanárjelöltnek és párhuzamosan végeztem a zenekadémiát. Nem mertem akkor csak zenésszé lenni. Egyrészt hiányzott bennem a virtuózkészség, aminek elsajátítására akkor vidéken nem nyílt alkalom és így a dolog nagyon kockázatosnak tűnt fel előttem, másrészt az otthoniak szemében ez a lépés egyenlő lett volna az eltűnéssel. Tanárain nézete is ez volt, akik nekem nagy tudományos jövőt jósoltak, egyik gyermekkori barátomnak pedig, aki később kar-nagy lett, mindig így adták tudtul rosszállásukat: „Tebelőled csak zenész lesz.” Csak azután Pesten, Eötvös-kollégista koromban s később, egy szabad budai évem alatt láttam, hogy a művész egész rendes ember is lehet.

ban is. A művészetben ilyen közvetítés különben is elgondolható. A magyar élet teljessége a zenében is, egyébként is: ez a mi célunk. Azt mondhatnám, hétköznap európaiak vagyunk, hogy életünk vasárnapjain önmagunk lehessünk.